

УДК 343.3

Логвиненко Аліса Олександрівна –
старший викладач кафедри кримінального права
і процесу Навчально-наукового юридичного інституту
Національного авіаційного університету, м. Київ

Alisa O. Logvinenko –
senior lecturer of department of criminal law and procedure
of Educational and Research Institute of Law,
National Aviation University
(1 Kosmonavta Komarova ave. Kyiv 03680 Ukraine)

Сова Тетяна Володимирівна –
студентка 2 курсу магістратури Навчально-наукового
юридичного інституту
Національного авіаційного університету, м. Київ

Tetiana V. Sova –
2nd year Master's student,
Educational and Research Institute of Law,
National Aviation University
(1 Kosmonavta Komarova ave. Kyiv 03680 Ukraine)

Кримінально-правова характеристика об'єктивної сторони посягання на життя державного чи громадського діяча

У статті розглянуто кримінально-правову характеристику об'єктивної сторони посягання на життя державного чи громадського діяча. Проаналізовано склад злочину, сучасні наукові погляди щодо самого поняття «посягання на життя» та яким чином воно може бути здійснене – шляхом дії чи бездіяльності.

Ключові слова: кримінально-правова характеристика, об'єктивна сторона складу злочину, посягання на життя, державний діяч, громадський діяч.

В статье рассмотрена уголовно-правовая характеристика объективной стороны посягательства на жизнь государственного или общественного деятеля. Проанализирован состав преступления, современные научные взгляды на счет самого понятия «посягательства на жизнь» и каким образом оно может быть исполнено – путем действия или бездейственности.

Ключевые слова: уголовно-правовая характеристика, объективная сторона состава преступления, посягательство на жизнь, государственный деятель, общественный деятель.

A.O. Logvinenko, T.V. Sova Criminal Law Characteristic of the Objective Side of Encroachment on the Life of a State or Public Figure

The article deals with the criminal law characteristic of the objective side of the encroachment on the life of a statesman or public figure.

In the context of the antiterrorist operation in eastern Ukraine, the annexation of the Crimean peninsula and the general increase in criminal activity, which is associated with an attack on state sovereignty, integrity and inviolability of Ukraine, the study of crimes against the foundations of national security, in particular the attack on the life of the statesman or public figure has been conducted.

The objective side of an encroachment on the life of a statesman or public figure is an act aimed at deliberately depriving a statesman or public figure of life. This is a deliberate murder or an attempt to commit a deliberate murder against individuals who are legally assigned to state or public figures.

The murder of persons identified in the law is a complete crime. An attempt is an intentional public dangerous act, which is directly aimed at completing the crime, but which did not achieve this purpose for reasons that were not dependent on the will of the person acting. In an attempt to commit a crime, the perpetrator seeks to achieve certain consequences that he does not attain or at least partially.

The indicated act can be committed either through active action or through inaction. The way, time and place of committing an attack on the life of a public or public figure on his qualification is not affected.

On the basis of the objective side of the assault on the life of a public or public figure belongs to the so-called truncated crime, since the moment of the end of the crime is transferred to the stage of preparation or attempt, and sometimes to the stage of detection of intent. Such a type of a crime once again confirms the social danger of encroachment on the life of a state or public figure and strengthens their protection.

Keywords: *criminal-legal characteristic, the objective side of the crime, assault on life, statesman, public figure.*

Постановка проблеми. При аналізі злочину виділяють його об'єктивну сторону. В теорії кримінального права її визначають, зазвичай, як зовнішню сторону загального небезпечного посягання, що здійснюється в певних умовах, місці і часі та завдає шкоду суспільним відносинам [2, с. 6]. Зовнішня (об'єктивна) сторона злочину протиставляється його внутрішній (суб'єктивній) стороні. Виокремлення зовнішнього та внутрішнього пов'язано, головним чином, із необхідністю впорядкованості процесу кваліфікації злочину і найбільш логічної при цьому послідовності дій. Злочин насамперед розглядається із зовнішнього боку, особливо з точки зору спричинених ним наслідків. Останні і служать, як правило, безперечним доказом його вчинення. Звідси і виникає необхідність у з'ясуванні на первинному етапі саме зовнішніх, об'єктивних ознак злочину.

В сучасних умовах в Україні особливої актуальності набуває питання про захист кримінально-правовими засобами відносин, що забезпечують умови з охорони основ національної безпеки України. Відповідний розділ передбачений в КК України.

До злочинів проти основ національної безпеки слід відносити ті суспільно небезпечні діяння, передбачені КК України, які здатні заподіювати істотну шкоду реалізації основних напрямів діяльності держави щодо забезпечення захищеності життєво важливих інтересів людини й громадянина, суспільства й держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання й нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам, що вчиняються всупереч Конституції України [5, с. 98]. Особливе місце серед перелічених злочинів

відведене ст. 112 КК України «Посягання на життя державного чи громадського діяча» [1].

Посягання на життя державного чи громадського діяча, посягання на політичну систему, на державний і суспільний лад за всіх часів і у всіх державах розглядалися і розглядаються як такі, що мають особливий характер, що вимагають особливого підходу з боку законодавця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основними питаннями кримінально-правової характеристики посягання на життя державного чи громадського діяча, дослідженням об'єктивної сторони даного злочину займалися такі вчені, науковці, як: Ю.В. Баулін, І.В. Красницький, В.Н. Кудрявцев, М.І. Мельник, А.І. Плотніков, В.О. Самороков, В.В. Сахнюк, О.С. Сотула, В.Я. Тацій, А.Н. Трайнін, М.І. Хавронюк, Л.С. Щутяк та ін.

Невирішені раніше проблеми. Об'єктивна сторона посягання на життя державного чи громадського діяча полягає у діянні, спрямованому на навмисне позбавлення життя державного чи громадського діяча. Це навмисне вбивство чи замах на вбивство щодо осіб, які віднесені законом до державних чи громадських діячів.

Вказане діяння може вчинятися як шляхом активних дій, так і шляхом бездіяльності. Спосіб, час і місце скоєння посягання на життя державного чи громадського діяча на його кваліфікацію не впливають.

Спірною є позиція деяких авторів про віднесення складу посягання на життя державного чи громадського діяча до усічених складів, тоді як аналіз ознак об'єктивної сторони цього злочину дає можливість говорити, скоріше,

про формальний склад злочину, який передбачається ст. 112 КК України.

Метою статті є дослідження об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 112 КК України.

Виклад основного матеріалу.

Кримінально-правова характеристика злочину передбачає дослідження елементів складу злочину, до яких, як відомо, відносять об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону.

Об'єктивна сторона складу злочину є чи не найважливішим для практичної діяльності елементом складу злочину. Шляхом дослідження об'єктивної сторони робиться висновок про зміст інших елементів складу злочину, а будь-який висновок у кримінальному провадженні може бути зроблений виключно за матеріальними слідами, які залишає після себе злочин у реальній дійсності. У правоохоронних органів насамперед установлюється об'єктивна сторона складу злочину [4, с. 108].

Склад злочину «посягання на життя державного чи громадського діяча» відноситься до складів, що у теорії кримінального права іноді іменують усіченими, тобто такими, у яких законодавець момент закінчення злочину з метою посилення охорони визначених об'єктів переносить на стадію готування чи замаху, а іноді і на стадію виявлення умислу.

При такому трактуванні даного питання не зовсім зрозуміло, яким чином і чому стадія готування чи замаху, а іноді і стадія виявлення умислу розглядаються як закінчений злочин, оскільки попередня злочинна діяльність (готування до злочину і замах на злочин) у будь-якому випадку передують здійсненню закінченого злочину і не може розглядатися як закінчений злочин.

Розглядаючи дану проблему, варто згадати про те, що ще в 1951 році А.Н. Трайнін писав: «склад завжди єдиний і завжди «повний» тими конкретними елементами, з яких він за законом складається» [6, с. 99].

Іншого, як вважає автор, і бути не може. У протилежному випадку не зрозуміло, яким чином, дотримуючись законності, можливо притягти особу як за закінчений злочин у випадку, коли в його діях є в наявності склад готування до злочину чи замаху на нього, тобто незакінченого злочину.

Усі злочини з усіченими складами, у тому числі і склад посягання на життя державного чи громадського діяча, можуть бути визнані, визнаються і є закінченими злочинами лише в тих випадках, коли вчинені суб'єктом злочинні діяння містять у собі всі ознаки закінченого складу злочину, опис якого міститься в диспозиції відповідної статті КК України.

Відповідний аналіз злочинів, що деякими авторами іменуються злочинами з усіченим складом, приводить до висновку про те, що в подібних випадках мова йде про злочини, у яких суспільно небезпечні наслідки виведені законодавцем за межі складу злочину, тобто про злочини з формальним складом, «у який законодавець як ознаку об'єктивної сторони називає тільки визначену суспільно небезпечну дію чи бездіяльність» [9, с. 70].

До висновку про безпідставність міркувань про посягання на життя державного чи громадського діяча з усіченим складом приводить автора і той факт, що при вчиненні злочину, передбаченого ст. 112 КК України, як і при здійсненні інших злочинів з формальним складом, можливі стадії злочинної діяльності, а саме: готування.

Наприклад, готування до злочину, відповідальність за який передбачена статтею 112 КК України, може виразитися у вивченні маршрутів руху державного чи громадського діяча; вивченні підходів до квартири, дачі; у придбанні і пристосуванні зброя і засобів здійснення злочину; у підборі співучасників; у розробці плану підготовлюваного злочину, а також у здійсненні інших дій, що створюють реальні умови для здійснення цього злочину.

Замах при посяганні на життя державного чи громадського діяча може мати місце, наприклад, при помилці в особі потерпілого.

Таким чином, усі приведені аргументи дають право автору стверджувати, що злочин, передбачений ст. 112 КК України – це злочин з формальним складом, тобто зі складом, який не передбачає наявності шкідливих наслідків як обов'язкової ознаки його об'єктивної сторони.

Для кваліфікації замаху необхідно визначити спрямованість і причинний зв'язок між діями, які особа фактично вчинила, і наслідками, що настали (якщо вони настали) [7, с. 598].

І.В. Красницький і Л.С. Щутяк відзначають формулювання «посягання на життя» не зовсім коректним. По-перше, при такому розумінні одному термінові надається два тлумачення. По-друге, описуючи об'єктивну сторону складу вбивства, як правило, виділяють такі ознаки: 1) діяння у вигляді посягання на життя іншої людини; 2) наслідок у вигляді смерті людини; 3) причинний зв'язок між указаними діянням і наслідком, тобто поняття посягання на життя роз'яснюється через поняття вбивства, а поняття вбивства через посягання на життя [8, с. 156]. Ми погоджуємося з такою думкою авторів і вважаємо, що більш правильним є визнавати посягання на життя власне суспільно небезпечним діянням, під яким у контексті ст. 112 КК України розглядаються будь-які діяння, спрямовані на заподіяння смерті іншій особі, незалежно від того, чи призвели вони до такого наслідку.

Посягання на життя державного чи громадського діяча може бути вчинене як шляхом активних дій, так і шляхом бездіяльності.

Злочинна бездіяльність – це суспільно небезпечна, усвідомлювана, вольова, активна чи пасивна поведінка, яка виявляється у невиконанні тих дій, які особа повинна і могла виконати у певних умовах.

Шляхом бездіяльності посягання на життя державного чи громадського діяча може бути вчинено, наприклад, особою з числа медичного персоналу зобов'язаного в силу виконуваних їм професійних обов'язків надати відповідну медичну допомогу державному чи громадському діячу, яка усвідомлює, що життя останнього знаходиться в небезпеці, але не робить такої допомоги.

Посягання на життя державного чи громадського діяча може бути вчинене різними способами – заподіяння смерті чи замах на нього за допомогою вогнепальної чи холодної зброї, вибухових пристроїв, хімічних, біологічних, електромагнітних, радіоактивних засобів, а також психологічного чи медичного втручання. Тому виділяти в диспозиції статті про посягання на життя державного чи громадського діяча якісь окремі способи його здійснення не викликається необхідністю, оскільки спосіб здійснення злочину доречно виділяти лише тоді, коли це дозволяє відмежувати один склад злочину від

іншого або передбачити кваліфікуючу ознаку складу.

Час та місце скоєння посягання на життя державного чи громадського діяча на його кваліфікацію також не впливають.

Хоча ми і говоримо про факультативність настання суспільно небезпечних наслідків при скоєнні посягання на життя державного чи громадського діяча, але не сказати про їх зміст і юридичне значення було б неправильним, тому що саме на їх настання розраховує суб'єкт при скоєнні посягання на життя державного чи громадського діяча.

Суспільно небезпечні наслідки посягання на життя державного чи громадського діяча варто розділити на дві групи: найближчі наслідки, чи наслідки першого порядку, і віддалені наслідки, чи наслідки другого порядку.

В основі такого розподілу лежать розходження в змісті і юридичному значенні названих наслідків.

Найближчі наслідки, чи наслідки першого порядку, складаються в нанесенні збитку потерпілому від злочину (навмисне позбавлення життя державного чи громадського діяча чи замах на таке). Їх юридичне значення полягає в тому, що вони, на відміну від наслідків другого порядку, є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу цього злочину, тому що при посяганні на життя державного чи громадського діяча неможливо завдати шкоди національній безпеці, політичній системі України, не інакше, як заповівши збиток життю або здоров'ю державного чи громадського діяча.

Сутність віддалених наслідків, чи наслідків другого порядку, або тих, що прямо названі в законі полягає в тому, що реальний збиток укладається при цьому у фактичній дійсній втраті, нанесеній національній безпеці, політичній системі України.

Розглянуті наслідки можуть мати подвійну природу:

а) матеріальну (наприклад, смерть державного чи громадського діяча в результаті посягання на життя державного чи громадського діяча);

б) нематеріальну (наприклад, у результаті посягання на життя державного діяча порушено нормальне функціонування органів державної влади або політичної партії) [3, с. 131–133].

І в першому, і в другому випадку наслідки посягання на життя державного чи громадського діяча носять політичний характер. Очевидно, що такий матеріальний наслідок, як смерть державного чи громадського діяча (при вчиненні злочину, передбаченого ст. 112 КК України), носить не тільки матеріальний, але і чітко виражений політичний характер.

Висновки. В умовах проведення на сході України антитерористичної операції, анексії Кримського півострова й загального зростання злочинної діяльності, пов'язаної з посяганням на державний суверенітет, цілісність і недоторканість України, особливого значення набуває дослідження злочинів проти основ національної безпеки, а саме посягання на життя державного чи громадського діяча.

Таким чином, на нашу думку, об'єктивна сторона посягання на життя державного чи громадського діяча складається у діянні, спрямованому на навмисне позбавлення життя державного чи громадського діяча. Це умисне вбивство чи замах на умисне вбивство щодо осіб, які віднесені законом до державних чи громадських діячів.

Вбивство визначених у законі осіб є закінченим злочином. Замахом визнається

умисне суспільне небезпечне діяння, безпосередньо спрямоване на виконання складу закінченого злочину, але яке не досягло цієї мети з причин, що не залежали від волі діючої особи. Під час замаху на злочин винний прагне досягти певних наслідків, яких не досягає або досягає частково.

Вказане діяння може вчинятися як шляхом активних дій, так і шляхом бездіяльності. Спосіб, час і місце скоєння посягання на життя державного чи громадського діяча на його кваліфікацію не впливають.

За ознаками об'єктивної сторони посягання на життя державного чи громадського діяча належить до так званого усіченого складу злочину, оскільки момент закінчення злочину перенесений на стадію готування чи замаху, а іноді й на стадію виявлення наміру. Така конструкція складу злочину ще раз підтверджує суспільну небезпечність посягання на життя державного чи громадського діяча й посилює їх охорону.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
2. Плотников А. И. Объективное и субъективное в преступлении / А. И. Плотников / отв. ред. А. И. Чучаев. – М. : Проспект, 2011. – 240 с.
3. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления / В. Н. Кудрявцев. – М. : Госюриздат, 1960. – 244 с.
4. Самороков В. О. Кримінально-правова характеристика посягання на життя державного чи громадського діяча / В. О. Самороков, В. В. Сахнюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2017. – № 5. – С. 106-109.
5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 6-е вид., перероб. і доп. – К. : Юридична думка, 2009. – 126 с.
6. Трайнин А. Н. Состав преступления по советскому уголовному праву / А. Н. Трайнин. – М. : Госюриздат, 1951. – 387 с.
7. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. Нац. акад. наук України, Нац. акад. прав. наук України, проф. В.Я. Тація [та ін.]; Нац. акад. прав. наук України, Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – 5-те вид., доповн. – Х. : Право, 2013. – Т. 2: Особлива частина / [Ю. В. Баулін та ін.]. – 1039 с.
8. Красницький І. В. Відповідальність за замах на злочин за кримінальним правом України : монографія / І. В. Красницький, Л. С. Щутяк. – Львів : ЛьвДУВС, 2015. – 224 с.

9. Сотула О. С. Кримінальна відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча : дис. канд. юр. наук : 12.00.08 / О. С. Сотула ; Національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2003. – 201 с.

References:

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 r. No. 341-III // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2001. – No. 25–26. – St. 131.
2. A. Y. Plotnykov, Obektyvnoe y subektyvnoe v prestuplenyy / A. Y. Plotnykov / otv. red. A. Y. Chuchaev. – M. : Prospekt, 2011. – 240 p.
3. V. N. Kudriavtsev, Obektyvnaia storona prestupleniya / V. N. Kudriavtsev. – M. : Hosiuryzdat, 1960. – 244 p.
4. V. O. Samorokov, Kryminalno-pravova kharakterystyka posiahannia na zhyttia derzhavnoho chy hromadskoho diiacha / V. O. Samorokov, V. V. Sakhniuk // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. – 2017. – No. 5. – Pp. 106-109.
5. Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy / za red. M. I. Melnyka, M. I. Khavroniuka. – 6-e vyd., pererob. i dop. – K. : Yurydychna dumka, 2009. – 126 p.
6. A. N. Trainyn, Sostav prestupleniya po sovetskomu uholovnomu pravu / A. N. Trainyn. – M. : Hosiuryzdat, 1951. – 387 p.
7. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar: u 2 t. / za zah. red. Nats. akad. nauk Ukrainy, Nats. akad. prav. nauk Ukrainy, prof. V.Ya. Tatsiia [ta in.]; Nats. akad. prav. nauk Ukrainy, Nats. un-t “Iuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho”. – 5-te vyd., dopovn. – Kh. : Pravo, 2013. – T. 2: Osoblyva chastyna / [Iu. V. Baulin ta in.]. – 1039 p.
8. I. V. Krasnytskyi, Vidpovidalnist za zamakh na zlochyn za kryminalnym pravom Ukrainy : monohrafiia / I. V. Krasnytskyi, L. S. Shchutiak. – Lviv : LvDUVS, 2015. – 224 p.
9. O. S. Sotula, Kryminalna vidpovidalnist za posiahannia na zhyttia derzhavnoho chy hromadskoho diiacha : dys. kand. yur. nauk : 12.00.08 / O. S. Sotula ; Natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav. – Kharkiv, 2003. – 201 p.